

O'ZBEKISTONDA SANOAT TARMOQLARI RIVOJLANISHINING IQTISODIY-STATISTIK BAHOLANISHI

Nizomov Mahmud Minovarovich
“Olmaliq kon-metallurgiya kombinati” AJ
Budjetlashtirish va xarajatlarni
nazorat qilish departamenti boshlig'i

Annotatsiya: Mazkur tezisda O'zbekistonda sanoat tarmoqlari rivojlanishining iqtisodiy-statistik baholanishi yoritiladi. Unda sanoat ishlab chiqarish hajmi, tarmoqlar tarkibi, hududiy tafovutlar, fizik hajm indeksi hamda ishlab chiqaradigan sanoatning iqtisodiy o'sishdagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda dinamik, tarkibiy va taqqoslama tahlil usullaridan foydalanishning amaliy ahamiyati asoslanadi.

Kalit so'zlar: sanoat, sanoat tarmoqlari, iqtisodiy-statistik baholash, ishlab chiqarish hajmi.

Kirish

O'zbekiston iqtisodiyotida sanoat tarmoqlari milliy iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi eng muhim yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Sanoat ishlab chiqarishi mamlakatda yalpi ichki mahsulot hajmining oshishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi, eksport salohiyatining kengayishi, import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarilishi va hududlarning iqtisodiy faolligini kuchaytirishda muhim o'rin tutadi. Shu bois sanoat tarmoqlarining rivojlanishini faqat umumiy tavsiflash bilan cheklanib bo'lmaydi. Uni aniq statistik ko'rsatkichlar asosida baholash, tarmoqlar kesimida o'sish manbalarini aniqlash va rivojlanishdagi mavjud muammolarni ilmiy tahlil qilish zarur.

Statistik tahlil sanoat rivojlanishini raqamlar orqali baholash imkonini beradi. Masalan, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, fizik hajm indeksi, tarmoqlar ulushi, aholi jon boshiga sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, hududlar kesimidagi sanoat ko'rsatkichlari va sanoatning yalpi ichki mahsulot o'sishiga qo'shgan hissasi orqali real iqtisodiy holat aniqlanadi. Yo. Abdullayevning statistikaga oid yondashuvlarida ommaviy iqtisodiy hodisalarni miqdoriy ko'rsatkichlar orqali o'rganish ularning sifat jihatdan o'zgarishlarini anglashga xizmat qilishi ta'kidlanadi⁸⁸. Shundan kelib chiqib, sanoat tarmoqlari rivojlanishini iqtisodiy-statistik baholash nafaqat mavjud holatni ko'rsatadi, balki kelgusidagi rivojlanish yo'nalishlarini ham asoslashga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasida 2022–2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi doirasida hududlarni kompleks rivojlantirish, tuman va

⁸⁸ Abdullayev Yo. Statistika nazariyasi. — Toshkent: Mehnat, 2000.

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

shaharlarning muammo hamda imkoniyatlarini chuqur o'rgangan holda hududiy rivojlanish dasturlarini ishlab chiqish vazifalari belgilangan⁸⁹. Bu yondashuv sanoatni hududiy jihatdan tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi. Shu jihatdan sanoat tarmoqlarining rivojlanishini baholashda umumrespublika ko'rsatkichlari bilan bir qatorda viloyatlar, tumanlar va sanoat zonalari kesimidagi tafovutlarni ham o'rganish muhimdir.

Sanoat tarmoqlari rivojlanishini iqtisodiy-statistik baholashda bir nechta usullardan foydalaniladi. Eng avvalo, dinamik tahlil sanoat ishlab chiqarish hajmining yillar bo'yicha o'zgarishini aniqlash imkonini beradi. Bunda mutlaq o'sish, o'sish sur'ati, qo'shimcha o'sish sur'ati va o'rtacha yillik o'sish ko'rsatkichlari hisoblanadi. Masalan, sanoat ishlab chiqarish hajmining bir necha yil davomida muntazam o'sib borishi sanoat sektorida barqaror kengayish mavjudligini bildiradi.

Ikkinchi muhim usul — tarkibiy tahlildir. Bu usul sanoat ishlab chiqarishining qaysi tarmoqlar hisobiga shakllanayotganini ko'rsatadi. Sanoat tarkibida ishlab chiqaradigan sanoat, tog'-kon sanoati, elektr va gaz ta'minoti, suv bilan ta'minlash hamda chiqindilarni qayta ishlash sohalarining ulushi alohida o'rganiladi. Tarkibiy tahlil orqali sanoatning xomashyo qazib olishga yoki qayta ishlashga qanchalik bog'liqligi aniqlanadi.

Uchinchi usul — taqqoslama tahlil bo'lib, u hududlar yoki tarmoqlar o'rtasidagi farqlarni aniqlashda qo'llanadi. Masalan, Navoiy, Toshkent, Andijon, Farg'ona, Samarqand yoki Namangan viloyatlaridagi sanoat ko'rsatkichlarini o'zaro solishtirish orqali qaysi hududlarda sanoat salohiyati yuqori, qaysilarida esa qo'shimcha investitsiya va infratuzilmaviy qo'llab-quvvatlash zarurligi aniqlanadi.

O'zbekiston sanoat tarmoqlarida so'nggi yillarda o'sish jarayoni kuzatilmoqda. Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2026-yilning yanvar oyida respublika korxonalari tomonidan 85 057,6 mlrd so'mlik sanoat mahsulotlari ishlab chiqarilgan va sanoat ishlab chiqarishi indeksi o'tgan yilning shu davriga nisbatan 107,8 foizni tashkil etgan. Bu ko'rsatkich sanoat sektorida yil boshidan boshlab ijobiy o'sish mavjudligini ko'rsatadi.

2026-yilning yanvar–mart oylarida esa respublika korxonalari tomonidan 289 254,4 mlrd so'mlik sanoat mahsulotlari ishlab chiqarilgan, sanoat ishlab chiqarishi indeksi esa o'tgan yilning mos davriga nisbatan 108,0 foizni tashkil etgan. Ushbu ko'rsatkichlar sanoat tarmoqlarida ishlab chiqarish faolligi saqlanib qolayotganini ko'rsatadi⁹⁰. Biroq bu natijani to'liq baholash uchun faqat umumiy hajm bilan cheklanmasdan, sanoat tarkibini ham tahlil qilish zarur.

⁸⁹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. — Toshkent, 2022.

⁹⁰ O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati: 2026-yil yanvar–mart. — Toshkent, 2026.

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

2026-yilning yanvar–mart oylarida sanoat ishlab chiqarishining umumiy hajmida ishlab chiqaradigan sanoat ulushi 85,1 foizni, tog‘-kon sanoati va ochiq konlarni ishlash sanoati 7,0 foizni, elektr, gaz, bug‘ bilan ta‘minlash va havoni konditsiyalash 7,4 foizni, suv bilan ta‘minlash, kanalizatsiya tizimi, chiqindilarni yig‘ish va utilizatsiya qilish sohasi esa 0,5 foizni tashkil etgan. Bu tarkibiy ko‘rsatkichlardan ko‘rinadiki, O‘zbekiston sanoatida ishlab chiqaradigan sanoat yetakchi mavqega ega. Bu holat iqtisodiyotda qayta ishlash tarmoqlarining ahamiyati ortib borayotganini bildiradi.

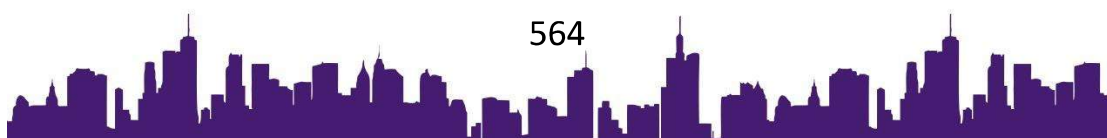
Ishlab chiqaradigan sanoat ulushining yuqoriligi ijobiy holat sifatida baholanadi, chunki bu tarmoq xomashyoni chuqur qayta ishlash, tayyor mahsulot ishlab chiqarish va qo‘shilgan qiymat yaratish imkoniyatini kengaytiradi. Biroq ishlab chiqaradigan sanoatning ichki tarkibi ham alohida tahlil qilinishi kerak. Chunki yuqori texnologiyali tarmoqlar ulushi past bo‘lsa, ishlab chiqarish hajmi katta bo‘lgani bilan sanoatning innovatsion raqobatbardoshligi yetarli bo‘lmashligi mumkin. Shu sababli sanoat rivojlanishini baholashda oddiy hajm ko‘rsatkichlari bilan birga texnologik tarkib, mahsulot sifati, eksportboplik va mehnat unumdorligi kabi indikatorlar ham hisobga olinishi lozim⁹¹.

2026-yil yanvar–mart ma‘lumotlariga ko‘ra, sanoat ishlab chiqarishi o‘shining asosiy omillaridan biri ishlab chiqaradigan sanoat korxonalarida ishlab chiqarish hajmining 9,1 foizga oshgani bilan izohlanadi. Shuningdek, elektr, gaz, bug‘ bilan ta‘minlash va havoni konditsiyalash sohasida 3,1 foiz, tog‘-kon sanoati va ochiq konlarni ishlash sohasida 4,1 foiz, suv bilan ta‘minlash va chiqindilarni utilizatsiya qilish sohasida 8,5 foizlik o‘sinh qayd etilgan. Bu sanoatdagi o‘sinh birgina yo‘nalish hisobiga emas, balki bir nechta tarmoqdagi faollik natijasida shakllanayotganini ko‘rsatadi.

Sanoat rivojlanishini iqtisodiy-statistik baholashda aholi jon boshiga sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi ham muhim ko‘rsatkich hisoblanadi. 2026-yil yanvar–mart oylarida aholi jon boshiga sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 7,6 mln so‘mni tashkil etgan. Ushbu ko‘rsatkich 2022-yil yanvar–mart oylarida 3,2 mln so‘m, 2023-yilda 3,6 mln so‘m, 2024-yilda 4,5 mln so‘m va 2025-yilda 5,6 mln so‘m bo‘lgan. Bu dinamikadan ko‘rinadiki, qisqa muddat ichida aholi jon boshiga sanoat mahsuloti ishlab chiqarish hajmi izchil o‘sinh borgan. Biroq bunday o‘sinhni baholashda narxlar o‘zgarishi, inflyatsiya, ishlab chiqarish hajmi va real iste‘mol imkoniyatlari ham hisobga olinishi kerak.

Sanoatning hududiy rivojlanishi masalasi ham alohida e‘tiborga loyiq. O‘zbekiston hududlari tabiiy resurslar, infratuzilma, transport-logistika imkoniyatlari, sanoat zonalari, investitsion muhit va mehnat resurslari bilan

⁹¹ O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. O‘zbekiston Respublikasida sanoat ishlab chiqarishi. Press-reliz. — Toshkent, 2026.

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

bir-biridan farq qiladi. Masalan, Navoiy viloyatida tog'-kon sanoati va metallurgiya salohiyati yuqori bo'lsa, Toshkent shahri va Toshkent viloyatida qayta ishlash sanoati, mashinasozlik, qurilish materiallari va xizmat ko'rsatish infratuzilmasi nisbatan rivojlangan. Farg'ona vodiysi viloyatlarida esa yengil sanoat, oziq-ovqat sanoati, avtomobilsozlik va kichik sanoat zonalar iqtisodiy faollikda muhim rol o'ynaydi.

Xulosa

O'zbekistonda sanoat tarmoqlari rivojlanishining iqtisodiy-statistik baholanishi sanoat siyosatining real natijalarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Statistik tahlil sanoat ishlab chiqarish hajmi, tarmoqlar tarkibi, hududiy farqlar va fizik hajm indeksini aniqlash orqali sanoatning rivojlanish tendensiyalarini ko'rsatadi. 2026-yil yanvar-mart oylaridagi ma'lumotlar sanoat ishlab chiqarishida ijobiy o'sish mavjudligini tasdiqlaydi. Kelgusida yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, hududlarning sanoat salohiyatidan to'liq foydalanish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va sanoat kooperatsiyasini kuchaytirish asosiy vazifalardan biri bo'lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayev Yo. Statistika nazariyasi. — Toshkent: Mehnat, 2000.
2. Nabiyev H.G., Nabiyev D.H. Iqtisodiy statistika. — Toshkent: Aloqachi, 2008.
3. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati: 2026-yil yanvar-mart. — Toshkent, 2026.
4. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. O'zbekiston Respublikasida sanoat ishlab chiqarishi: press-reliz. — Toshkent, 2026.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-60-son Farmoni. 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. — Toshkent, 2022.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-158-son Farmoni. “O'zbekiston — 2030” strategiyasi to'g'risida. — Toshkent, 2023.

